

DOSSIERTÈCNIC

FORMACIÓ I ASSESSORAMENT AL SECTOR AGROALIMENTARI

N44 | RACES AUTÒCTONES (II)

Agost 2010

P03 Races equines **P03** Ase Català **P08** Cavall Pirinenc Català **P13** Races avícoles **P13** Gallina Empordanesa **P16** Gallina Prat **P19** Gallina Penedesenca **P22** Oca Empordanesa **P24** Gos d'Atura **P28** L'Entrevista

ruralCat

La comunitat virtual agroalimentària
i del món rural

www.ruralcat.net

Generalitat de Catalunya
Departament d'Agricultura,
Alimentació i Acció Rural
www.gencat.cat/dar

RACES AVÍCOLES

Foto: Gall de raça Empordanesa rossa cua negra. Autora: Montserrat Francesch Pique.

Foto: Gallines de raça Empordanesa blanquirosa. Autora: Montserrat Francesch Pique.

Foto: Gall de raça Empordanesa blanquirosa. Autora: Montserrat Francesch Pique.

GALLINA EMPORDANESA

01 Origen i història

A Catalunya, entre el 1920 i 1925, la Mancomunitat organitzava concursos avícoles on es presentaven dues varietats de gallines empordaneses: blanca i rossa. En aquesta època el professor Rossell i Vilà va criar i seleccionar la varietat blanca en els galliners de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. L'any 1925 es va dispersar la Mancomunitat i van desaparèixer els grups de gallines que s'havien format. En el 1933 els serveis tècnics de ramaderia de la Primera Generalitat, sota la direcció de Rossell i Vilà, van recollir exemplars d'aquestes gallines i van obtenir un nucli de color blanc. Després de la mort de Rossell, la raça es va criar a la Granja Avícola de Caldes de Montbui. Al final del 1938 aquella població va desaparèixer a causa de la falta d'aliments durant la postguerra. No obstant això, les gallines empordaneses es van anar mantenint en les cases rurals de l'Empordà, encara que sense definir i amb perill de desaparició.

El 1982 la Diputació de Tarragona en va propiciar la recuperació i, mitjançant una labor portada a terme pel veterinari Antoni Jordà, es van recollir ous fèrtils i aus en masies de l'Empordà que, traslladats al Centre Mas de Bover de l'IRTA a Constantí, entre 1985 i 1989 van augmentar i uniformar una població amb diverses colora-

cions de plomatge. Es van tenir en compte antecedents històrics i possibilitats genètiques. Com a resultat, la població inicial ha quedat estructurada en cinc varietats (Blanca, Roja, Rossa, Blanquirosa i Aperdiuada), atenent a l'homozigosi d'uns gens de color, i se'n va redactar el patró actual.

La raça ha continuat a l'IRTA fins als nostres dies sota un procés de conservació, estudi i treballs intentant fer ús dels seu bagatge genètic de cara a l'obtenció de productes alimentaris de qualitat.

02 Distribució geogràfica

A Catalunya, la podem trobar a totes les comarques, però principalment a les situades des de la línia de Barcelona cap al nord. No obstant això, en aquests moments s'està criant en algunes comunitats autònomes de l'Estat espanyol. Sempre es tracta de criadors aïllats que en la major part dels casos crien grups d'entre 6 i 12 gallines amb un gall. França també la té incorporada en el seu llibre de patrons avícoles. A Alemanya, ha sorgit el club de criadors de races de gallines catalanes "Sonderverein der Züchter Katalanischer Hühnerrassen", que el 1998 incorporava la raça Empordanesa. Aquest club està aplicant una acurada selecció morfològica i ja disposa de molt bons exemplars en aquest aspecte. També està inclosa en el llibre alemany de patrons avícoles.

03 Descripció de la raça

03.01 Característiques morfològiques

En el gall: Cap curt, ample i arrodonit. Cresta senzilla, mitjana, amb cinc o sis dents i apèndixs a cada costat de la seva part posterior. Barbetes mitjanes i arrodonides. Orelletes oblongues i més aviat vermelles. Bec curt, una mica corb i corneovermellós. Ulls petits i arrodonits. Coll regularment arquejat i curt. Tronc mitjà, ample i inclinat cap enrere. Dors ample i arrodonit. Pit ample i allargat. Cua mitjana, oberta i inserida en angle entre 45° - 90° per sobre de l'horitzontal. Ales grans i inclinades. Cuixes mitjanes i visibles. Tarsos mitjans, gruixuts i de color groc. En la gallina, a més de les descripcions fetes per al gall, cal destacar com a diferencials: Ales més horitzontals, cresta caiguda cap a un costat, barbetes gairebé rodones i les orelletes poden tenir una mica més de blanc. Està en les varietats Blanca, Roja, Rossa, Blanquirosa i Aperdiuada.

En la **varietat Blanca** els pollets són blanc esgrogueïts. El plomatge dels joves i adults és completament blanc.

En la **varietat Roja** els pollets són ataronjats, la major part de les vegades amb una taqueta fosca al cap. El plomatge juvenil i dels adults és roig lleonat amb negre al coll, a la cua i a les ales. No hi ha dimorfisme sexual en color del plomatge exceptuant que la capa del gall és més brillant. El subplomó és crema.

És una au més aviat lleugera i rústica. Sensible a la calor, però resistent al fred.

En la **varietat Rossa** podem trobar tres tipus de pollet que sempre tenen el cap ros i el ventre blanc, però el dors pot ser de color blanc, blau gris o negre. En aquests dos últims casos els mascles es solen diferenciar de les femelles perquè tenen l'ala blanca, mentre que les femelles la tenen grisa o negra. No hi ha dimorfisme sexual en color del plomatge excepte, com en la varietat roja, que la capa del gall és més brillant. El plomatge juvenil i dels adults és ros amb negre, blau o blanc al coll, a la cua i a les ales; hom pot deduir que el pollet de dors blanc dóna el blanc, el de dors blau gris el blau i el de dors negre el negre. El subplomó pot ser blanc, gris o gris molt fosc relacionant-se amb el color del dors dels pollets i de les plomes del coll, cua i ales dels adults. Cal indicar que:

- quan encreuem entre sí els exemplars que s'anomenen "de cua blava" obtenim un 25% de la descendència amb cua blanca, un 25% amb cua negra i un 50% amb cua blava.
- l'encreuament d'individus cues blanques amb individus cues negres sempre dóna lloc a una descendència amb cues blaves.
- quan s'encreuen individus de cua blanca entre ells, els descendents sempre tenen cua blanca.
- si l'encreuament es fa entre individus de cua negra sempre s'obtenen cues negres.

En la **varietat Blanquirossa** el plomissol dels pollets és crema molt esblanqueït. En aquesta varietat hi ha una mica de dimorfisme sexual en el color. En el plomatge juvenil la polleta té una zona dorsal ros palla que contrasta amb la zona ventral, que és més esblanquida. La zona ventral del pollastre és blanca i la dorsal, rossa palla. A l'edat adulta la gallina acaba essent completament d'un color ros palla clar amb el subplomó blanc i el gall amb el pit completament blanc i la capa ros palla brillant. Independentment de l'edat, tant el jove com a l'adult tenen negre al coll, a les ales i a la cua.

Foto: Gallina Empordanesa rosa cua blava. Autora: Montserrat Francesch Piqué.

En la **varietat Aperduada** els pollets són de color bru amb tres ratlles marrons al dors, projectant-se la central fins damunt del cap on pren forma triangular. Hi ha dimorfisme sexual en el color, el gall té el cap i esclavina de color groc daurat amb punta de llança negra, blau grisenc o blanca a la part central d'algunes plomes. El dors i petites cobertes alars són de color roig daurat fosc brillant. Les coberteres grans i coberteres de vol poden ser de color negre, blau gris o blanc. Les remeres primàries i secundàries de les remeres secundàries de color bru. El pit, les cuixes i la cua poden ser negre, blau grisenc o blanc. La gallina té el cap i el coll bru daurat. Cada ploma del coll porta una flama negra, blau gris o blanca. Dors, espatlles i coberteres petites de les ales bru uniforme amb marques negres, blau grisencs o blanques. Cada ploma d'aquestes parts té el raquis i un ribet dorats. Les coberteres grans i coberteres de vol poden ser negre, blau gris o blanc. Remeres primàries i secundàries negre, blau gris o blanc, amb la zona externa de les remeres secundàries de

Foto: Ous de Gallina Empordanesa. Autor: Amadeu Francesch Vidal.

color bru esquitxat de negre, blau gris o blanc. El pit i les cuixes de color salmó. La cua pot ser negre, blau gris o blanc amb marques pardes. Subplomó gris clar o esblanqueït.

03.02 Característiques relacionades amb la productivitat

És una au més aviat lleugera i molt rústica. Sensible a la calor, però resistent al fred.

Les polletes inicien la posta entre els 4,5 i els 5,5 mesos de vida, encara que n'hi puguin haver algunes que ho facin cap als 4 mesos. Al començar la posta les polletes hauran consumit al voltant de 9 quilos de pinso. El pes de la polleta a l'inici de posta és de cap a 1,5 quilos. La gallina adulta pesa entorn d'uns 2,2 quilos. El nombre d'ous mitjà que hom espera obtenir en una població de raça Empordanesa al final del primer any de posta és d'uns 180, excepció feta de la varietat roja a la qual a l'IRTA hem aplicat un procés de millora genètica i la posta s'ha situat a 220 ous a l'any. En aquest moment, la gallina haurà consumit uns 51 quilos

Foto: Pollets d'Empordanesa rossa. Autora: Montserrat Francesch Piqué.

Foto: Pollets d'Empordanesa Blanquirosa. Autora: Montserrat Francesch Piqué.

de pinso. Els ous tenen la closca marró rogenc força intens i tonalitats blavoses. Aquestes coloracions tenen certa variabilitat tant entre els individus d'una varietat, com entre varietats. La varietat aperiudada és la que els pon més foscos. Si bé a l'inici de posta la intensitat de color de closca és força semblant al de la raça Penedesenca, la persistència no és tan acusada al llarg del període de posta. En el primer any de posta els ous arriben a pesar al voltant de 60 g i és més aviat en la segona posta que són de bona grandària.

Els pollastres assoleixen els 2,2 quilos cap els 4,5 mesos de vida, edat en què arriben a la maduresa sexual. Aleshores hauran consumit uns 12 quilos de pinso. El gall adult pot arribar a pesar uns 3 quilos.

Al voltant d'un 14% de les gallines es posen lloques i poden incubar els propis ous. Quan això passa, solen portar la incubació a terme i tenen un bon comportament matern vers els pollets. De totes maneres, la forma més habitual de reproduir-la és mitjançant una incubadora. Els galls, en època fèrtil i en una proporció d'1 gall per 10 gallines, donen una fertilitat dels ous de cap el 90%. La incubabilitat de l'ou fèrtil se situa entre el 80 i el 85% i l'eclosió mitjana que hom n'espera està a l'entorn d'un 72%.

03.03 Productes d'interès generats per a la raça

Es veia que una possibilitat més per conservar poblacions de la raça era dotar-les d'un atractiu productiu. Es considerà, com en la raça Penedesenca i Prat, d'obtenir un pollastre millorat, on calia procedir a una millora genètica. Aquesta

s'inicià i s'ha portat a terme a l'IRTA des del 1987. La millora s'ha realitzat en unes poblacions de la varietat Roja.

Cap al 1991 ja s'obtenia el pollastre millorat sense perdre les poblacions tradicionals. En aquests moments es pot dir que el pollastre ha escurçat en 8 setmanes el temps per aconseguir el pes viu mínim de 2,2 kg, requereix per al sacrifici, amb un índex de conversió del 2,6. Ha passat de les 18 setmanes d'engreix a les 10. L'edat de sacrifici òptima per gaudir de la qualitat de la seva carn es troba entre les 14 i les 16 setmanes de vida amb un pes viu al voltant de 3,6 kg, amb un índex de conversió al voltant de 3,6. Se n'obté una carn de qualitat que destaca per la seva fibrositat i baixa pastositat.

La seva producció és considerablement més baixa que la del Gall del Penedès i el Pollastre del Prat. La seva coloració i aspecte de la canal és comú a altres tipus de pollastres del mercat que es poden trobar a preus més baixos. Això suposa un fre a la seva adquisició com a producte diferenciat. No obstant això, quan es prova és el moment en què es comencen a notar les diferències. Se n'estan produint al voltant de 3.000 a l'any, dels quals gairebé el 100% s'engreixen a Catalunya.

04 Situació actual i cens

A l'IRTA continuem desenvolupant un programa de conservació i estudi de la raça. Aquest programa, sempre referit a la raça tradicional, es desenvolupa en combinació amb l'Associació de Criadors de la Raça de Gallines Empordanesa que, mitjançant un conveni, reconeix

l'IRTA com la institució per vetllar tècnicament per a la conservació de la raça i per a la gestió del seu llibre genealògic que està en tràmit la seva creació pel DAR. Aquesta activitat, des del 2009, rep les ajudes del MARM a través del DAR per a la conservació i caracterització de les races autòctones en perill d'extinció, la qual cosa està permetent un bon desenvolupament del programa, així com un augment dels efectius controlats. A més, aquesta activitat permet tenir un cens conegut i vigilat, en mans de criadors associats, que dóna una seguretat en front els perills que suposa tenir centralitzats els efectius de la raça, com fins ara.

Pel que fa a censos, per tal de tractar-ho objectivament, ens hem de referir al nombre d'exemplars que tenim inscrits en aquest moment en el registre genealògic, que són 532 femelles i 354 mascles. Aquests animals tenen la particularitat que coneixem quin és el pare i la mare de cada un d'ells, i totes les relacions de parentiu que hi ha entre ells. Es fa difícil fer una estimació dels exemplars que poden existir fora d'aquest registre, però potser podríem parlar d'unes 150 femelles i uns 40 mascles.

05 Adreces d'interès

En primer lloc podem citar l'IRTA <http://www.irta.cat>, que cara al públic en general, en aquest moment, fa una funció d'assessorament tècnic i divulgador dels coneixements adquirits sobre la raça, els quals es poden adreçar a amadeu.francesch@irta.cat. El desenvolupament de la multiplicació i comercialització, en especial del tipus millorat i sota direcció tècnica, l'IRTA el té delegat a AVIRAUT, una petita empresa especialitzada en avicultura de races autòctones i que es pot contactar a través de AVIRAUT@terra.es. Una altra adreça d'interès de cara a constituir-se en conservador reconegut de la raça, a més de fer-se amb exemplars, és la de l'Associació de Criadors president@empordanesa.org.

06 Autor

Dr. Amadeu Francesch Vidal
 Director del Subprograma de Genètica Avícola
 IRTA - Centre Mas de Bover
amadeu.francesch@irta.cat